
Pavlina Bobič, Vojna in vera. Katoliška cerkev na Slovenskem 1914-1918.

Celjska Mohorjeva družba, Celje/Ljubljana 2014, 261 str.

Pavlina Bobič ostaja ena redkih slovenskih zgodovinarok (in zgodovinarjev), ki so svoje podiplomsko znanje izpopolnili na eni najelitnejših angleških in tudi svetovnih univerz. Njene oxfordske izkušnje ne omenjam zgolj zaradi prestiža, ampak predvsem zaradi zavidljivih akademskih in kolegičnih mrež, dostopnosti literature in širokih možnosti raziskovanja. Kot pravi Bobičeva v zahvalnem predgovoru, je svoje znanje kalila ob zvenečih imenih britanske historiografije, ki svojo pozornost posvečajo tudi dobi prve svetovne vojne. Če so njen študijski proces spremljali in sooblikovali zgodovinarji, kot so Hew Strachan, Mark Cornwall in Robert J. Evans, so njenemu delu nedvomno dodali določeno širino. V tem smislu lahko ocenim, da se tudi njena monografija ne omejuje na naslovno tematiko, ampak pogosto, kjer se je avtorici zdelo potrebno, poseže v širši, zlasti mednarodno politični kontekst. Tako razširjen raziskovalni fokus obenem na svoj način kaže na širok obseg politične vloge Katoliške cerkve na Slovenskem pred prvo svetovno vojno, med njo in ne nazadnje tudi po njej.

Menim, da je za slovensko tradicijo razumevanja prve svetovne vojne, ki v veliki meri izhaja iz srednjeevropskega zgodovinopisja, koristno oplajanje s perspektivami in interpretacijami z območij, ki so v prvi svetovni vojni tvorila antantne sile. In seveda tudi obratno. Omeniti nemara velja, da je bilo delo Pavline Bobič o veri in vojni na osnovi predhodne doktorske naloge leta 2012 najprej izdano v angleščini pod naslovom *War and Faith*, kar pomeni, da so tudi bralci angleških besedil dobili možnost vpogleda v posebnosti slovenskega prostora. To dejstvo je vsekakor vredno pozornosti, saj je v številnih mednarodnih antologijah, ki so obravnavale določena poglavja prve svetovne vojne, slovenski prostor zaradi (domnevam, da pretežno) jezikovnih ovir povsem izostal. Tako sem nedavno v ugledni Routledgovi reviji *Immigrants & Minorities* iz leta 2008 naletela na članek, ki je v zvezi z Jugozahodno oziroma avstrijsko-italijansko fronto omenjala le italijanske begunce »iz Trsta, Trenta in Dalmacije« - ne pa tudi ostalih, avstrijskih, predvsem slovenskih beguncev ob soški fronti, ki so v deset tisočih bežali z nevarnega območja soške fronte.¹

Preden se zgrozimo spričo perifernosti, ki jo našemu prostoru namenjajo (ali pa tudi sploh ne) mednarodni akademski krogi, moramo priznati, da se pomanjkljivosti v zvezi s preučevanjem prve svetovne vojne pojavljajo tudi in predvsem v domačem okolju. Če vzamemo pod lupo politično in simbolno avtoriteto Katoliške cerkve na Slovenskem v obdobju pred prvo svetovno vojno in med njo, je morda na prvi pogled nenavadno dejstvo, da se tega poglavja nihče ni sistematično lotil že prej. A ko preletimo slovensko historiografsko produkcijo, lahko pritrdimo ugotovitvam Bobičeve, da se je v stotih letih to časovno kratko, a z vidika sprememb epohalno obdobje slovensko zgodovinopisje dolgo časa zapostavljalo in da posledično manjkajo številne

¹ Peter Gatrell, *Refugees and Forced Migrants during the First World War: V: Immigrants & Minorities*, 2008, 84.

temeljne študije tudi za druga pomembna področja. Eno takih neupravičeno zapostavljenih raziskovalnih področij je denimo gospodarska zgodovina v času prve svetovne vojne; gospodarstvo je v številnih interpretacijah mednarodnih zgodovinarjev eden od ključnih vzvodov za razplet velike vojne, v kateri so praktično vse svetovne velesile ali sile v vzponu videle priložnost za povečanje moči in pridobitev ozemelj.

Pavlina Bobič je zaorala ledino v obsežno tematiko, ki je za razumevanje družbenih vidikov prve svetovne vojne pravzaprav nespregledljivega pomena. A perspektive, ki so se posvečale razmerjem med vojno in vero, so tudi v mednarodnem okviru šele pred kratkim zbudile zanimanje raziskovalcev. Nekatere študije² kažejo, da je vera v času vojne nad obsežnim delom populacije imela transcendenčni pomen za neizrekljivo trpljenje in množične umrljivosti in da vojna ni sprožila samo občutja deziluzije nad sodobnim svetom, ampak tudi proces »reiluzije«.³ Velika vojna je hkrati vsebovala tudi celo vrsto motivik, ki so lahko našle svojo zrcalno podobo v bibličnih besedilih in teoloških interpretacijah sveta,⁴ kar je za družbo tedanje dobe imelo močne referenčne okvire. Tudi iz pregledov številnih dopisnic, razglednic in pisem, ki so si jih v izrednem vojnem času množično izmenjevali vojaki in civilisti obeh spolov in vseh starosti na Slovenskem, je možno pritrditi obsežnemu vplivu religioznih interpretacij, vrednotenj in praks na vseh nivojih družbenega življenja, in ne nazadnje tudi močno oporo, ki jo je našim prednikom v težkih časih vojne in tudi po njej omogočala (predvsem katoliška) vera.

Sama dolgo nisem razumela odločitve svoje prababice Marije Krivec (1886-1975) iz posoške vasice Modrejce, da se zapiše samskemu stanu. Komaj 29-letna je kmalu po izbruhu soške fronte izgubila moža v bojih na Rombonu, še preden mu je povila drugega otroka, mojega starega očeta. Kot vojna vdova se je, kakor so mi pravili, »poročila z Bogom«. Sčasoma sem začela umevati držo te izpričano zelo pobožne ženske v smislu, da je vez z Bogom v njenem preprostem imaginariju bržkone pomenila varen protipol *minljivosti* zakonske skupnosti, ki je v vojnem času množično prišla do izraza. Kot skuša prikazati tudi Bobičeva, je Cerkev med veliko vojno, v času ločenosti družin, množične smrtnosti in velike negotovosti, nagovarjala ženske k molitvi in posnemanju zgleda Matere božje, ki da jim bo »pomagala prenašati trpljenje v vdanosti Božji volji«. Možno je torej, da se je tudi moja prababica Marija v globoki žalosti identificirala s podobo Marije Device, simbolom deviške, požrtvovalne in trpeče matere, ki jo je Katoliška cerkev predstavljala kot idealen ženski lik.

Bobičeva je sicer manj kot oblikam ljudske religioznosti in vplivom vojne nanjo posvetila pozornost njeni institucionalizirani nosilki. Izbira te perspektive je dokaj logična, sploh če upoštevamo razpoložljivost dokumentarnega gradiva. Pod okriljem Katoliške cerkve so na Slovenskem med vojno nastala in se ohranila dragocena poročila, ki so oblikovala in hkrati tudi odsevala družbeno razpoloženje (župnijske kro-

² Denimo Jonathan Ebel: *Faith in the Fight, American Soldier in the Great War*, Princeton University Press, 2010.

³ Prav tam, str. 168-191.

⁴ O vplivu vere na več mestih piše tudi Paul Fussell: *Velika vojna in moderni spomin*, Ljubljana, 2013.

nike, spomenice, okrožnice, vizitacije, pastirska pisma, časopisna poročila). Ob njih se je Bobičeva opirala tudi na veliko dragocenih uvidov v vojni čas, ki jih omogočajo osebni fondi duhovništva (ljubljski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič, goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej, Evgen Lampe, Ivan Vrhovnik, Tomo Zupan idr.).

V šestih poglavjih je Bobičeva obravnavala cerkveno retoriko s šestih različnih vidikov, ki so slovensko družbo najbolj zaznamovali, in jo vselej kontekstualizirala v širše družbeno-politične okvire. Prvo poglavje se nanaša na odzive cerkvenih krogov na Gavrilov »gnusni zločin«, razčlenjevanje (moralnih) vzrokov za vojno in na teološke razlage o pravičnosti »svete vojne«, ki je bila predstavljena kot kazen in pokora spricho drvenja sveta v »materializem« in kot možnost za »duhovno prenovo«. Drugo poglavje razlaga načine, kako so cerkveni dostojanstveniki interpretirali okoliščine ob »verolomni« italijanski vojni napovedi Avstro-Ogrski, hkrati pa raziskuje verske vsebine v pogledih slovenskih vojakov na vzpostavitev jugozahodne fronte. Tretje poglavje v luči vojaških dnevnikov in memoarov predstavlja dinamiko doživljanja vojne od njenega izbruha do pojavov nacionalizmov znotraj monarhije. Ugotavlja, da se je spricho vedno težavnejših pogojev in vojne naveličanosti »sladkost smrti za domovino spremenila v prazno propagandno retoriko«, ter da je vera sicer napravljala položaj bojujočih se vojakov znosnejši, vendar so se vojaki z religioznimi koncepti trpljenja in žrtvovanja identificirali v vedno manjši meri. Četrto poglavje skuša posredno, na osnovi katoliškega tiska, župnijskih kronik in drugih zapisov duhovščine ugotoviti načine, »kako sta religiozna pojma trpljenja in žrtvovanja odsevala v predstavah civilistov o vojni«, in na kakšne načine je civilna sfera v luči karitativnih dejavnosti delovala v vojnem času; velika stopnja posrednosti rekonstruiranja preteklosti civilnega prebivalstva je vezana na dejstvo, da so pisma iz zaledja na fronto ohranjena zelo redko, in da so ženske, protagonistke t. i. »domače fronte«, pustile le malo avtobiografskih ali literarnih sledi. Peto poglavje obravnava vlogo politično angažiranih slovenskih cerkvenih krogov v odmikanju od dotedanje monarhične politike v smeri proti političnemu združevanju s slovanskim jugom, ki se je pospešilo s smrtjo dolgoletnega cesarja Franca Jožefa v novembru 1916. Na takšne spremembe v držbi slovenskih cerkvenih dostojanstvenikov so vplivali tudi vedno bolj obrobna vloga avstrijske monarhije v diplomatskih pogajanjih, vedno hujše pomanjkanje in gospodarsko kolapsiranje, pa tudi zaostrovanje vojne in hkratna stopnjujoča se naveličanost nad vojnim stanjem. Šesto poglavje obravnava zagovor vrha ljubljanske in lavantinske škofije v podporo majniške deklaracije in deklaracijskega gibanja, ki je doseglo množično podporo v prvi tretjini 1918 in ki jo je možno razumeti kot odgovor slovenskih cerkvenih dostojanstvenikov na slutnjo radikalnih političnih sprememb po koncu vojne. Bobičeva je uspela skozi strukturiranje poglavij ujeti časovno dinamiko, ki se je kazala v postopnem spreminjanju cerkvenih stališč do državne politike in do same vojne skozi vojna leta.

Pavlina Bobič gotovo tematike ni izčrpala, saj obstaja kar nekaj tem, ki se jih je vsaj bežno dotaknila, ne pa tudi obdelala. A vsakdo, ki pozna pogoje današnjega akademskega dela, tudi podiplomskega študija, lahko razume časovne in prostorske omejitve, ki so vezane nanj. Tako denimo ostajajo za prihodnje raziskave odprte še nekatere teme, ki so značilne za potek vojne na Slovenskem. Naj izpostavim možno-

sti mnogoplastne obravnave vloge duhovništva ali pa vere med (posoškimi) begunci; gre za temo, ki premore edinstveno svetopisemsko prisposodobno - lik treh beguncev v betlehemske hlevčku.

Monografija *Vojna in vera* je nedvomno pomembno izhodišče tudi številnim drugim tematikam. In to kljub morda nekoliko zavajajočemu naslovu, ki na račun prikaza razmerja med katoliško vero in odnosom do vojne na prostoru nekdanjih habsburških dežel s pretežno slovensko populacijo približa zlasti in predvsem stališča katoliške cerkve. Predstavlja razmeroma močan referenčni in konceptualni okvir, ki bi ga moral upoštevati vsakdo, ki se ukvarja z raziskovanjem velike vojne na našem prostoru, in populacije, ki jo je vojna zajela. Pomembna karakteristika tedanjega slovenskega prebivalstva je, da je vojno spričo krvavega žarišča, ki se je oblikovalo ob Soči, zelo kruto in neposredno izkusil tudi velik del civilnega prebivalstva. Hkrati je prebeglemu kot tudi zalednemu prebivalstvu (na obeh straneh fronte) katoliška vera predstavljala izjemno mesto v identitetni formaciji ne le pri oblikovanju svetovnega nazora, ampak tudi pri snovanju temeljnih življenjskih načel, praks in norm. Njena nosilka, vplivna, hierarhično urejena in razvejana katoliška institucija je imela dostop do praktično vseh plasti (te pretežno ruralne) družbe in predvidevamo lahko, da le manjši del prebivalstva ni sledil njenim smernicam.

Lahko sklenem, da je Katoliška cerkev kot »tradicionalni podporni steber Habsburške monarhije« in kot ključna javnomnensjska avtoriteta na Slovenskem oblikovala diskurz, ki je močno vplival na recepcijo in odnos do vojne. Tematska izbira Pavline Bobič je že sama po sebi izjemnega pomena za slovensko zgodovinopisje, hkrati pa menim, da je svoje delo odlično zastavila tudi vsebinsko in ga predstavila v bralcem prijaznem slogu.

Urška Strle

Srbi i rat u Jugoslaviji 1941. godine: tematski izbor radova - Serbs and War in Yugoslavia 1941 : thematic collectin of articles. Beograd : Institut za noviju istoriju Srbije, 2014, 633 str. (Biblioteka Zbornik radova; br. 10)

Beograjski »Institut za noviju istoriju Srbije« iz Beograda je konec leta 2014 v deseti številki zbirke »Zbornik radova« izdal obsežen zbornik s 633 stranmi (27 avtorjev) o sicer ne neznani, vendar vedno znova zanimivi in kontroverzni tematiki začetka druge svetovne vojne v Jugoslaviji *Srbi i rat u Jugoslaviji 1941 godine/ Serbs and War in Yugoslavia 1941*. V največji meri je zbornik rezultat dela na znanstvenoraziskovalnem projektu z naslovom »Srbi i Srbija u jugoslovenskom i međunarodnom kontekstu: unutrašnji razvitak i položaj u evropskoj/svetskoj zajednici.« Zbornik je zasnovan širše, kot bi lahko sklepali po naslovu. V njem namreč najdemo visoko kakovostne znanstvene prispevke sicer pretežno srbskih avtorjev, pa tudi razprave, ki so jih napisali ruski, nemški, bolgarski, slovenski in hrvaški avtorji ter avtor iz Londona.